

'מכון איילון' – בית חרושת סודי לתחמושת

עונה מומלצת: כל השנה, מתאים לקיץ, כשמחפשים משהו קרוב ומוצל.

התאמה: כל המשפחה.

קושי מסלול: קל ביותר, סיור באתר.

אורך מסלול: כמה מאות מטרים.

משך מסלול: הסרטון + ההדרכה אורכים בערך שעה וחצי.

מפה: מפת כבישים טובה של מרחב גוש דן – רחובות.

הגעה מכיוון נס ציונה: ברמזור הצפוני ביותר ברחובות (הראשון כשמגיעים מכיוון נס ציונה) פונים שמאלה אל רח' דרך המדע (אזור ההיי-טק). ברמזור השני פונים שמאלה אל רחוב הולצמן, המתפתל ימינה, בעלייה לעבר גבעה עם אקליפטוסים. זוהי 'גבעת הקיבוצים', או בשמה האחר 'מכון איילון'.

* המסלול מעגלי, אין צורך בהקפצת רכבים.

* הכניסה לאתר בתשלום (וכוללת הדרכה). טלפון במקום: 08-9406552.

שעות פתיחה: ימים א-ה ושבת: 08:30-16:00, יום ו: עד 14:00, שבת וחג: 09:00-16:00

* בחגים ובשבתות מתקיים סיור בכל שעה עגולה. את כל הביקורים יש לתאם מראש!

אי שם בין הפרדסים, המרכז הטכנולוגי והשיכונים החדשים של פאתי העיר רחובות ממתין מתחת לאדמה מקום מסתורי וסודי הקשור בסיפור הקמתה של המדינה. בעבר היה המקום מבודד מסביבתו, מוקף גבעות חול ופרדסים, שביניהם היו פזורים כמה מחנות צבא בריטיים. במבט מבחוץ תראה הגבעה, הקרויה 'גבעת הקיבוצים' תמימה ביותר למראה. מעין קיבוץ קטן, טובל בצל אקליפטוסים ארוכי זקן, שהיה בעברו מקום מושבם של גרעיני התיישבות (בין השנים 1932-1942). הגרעינים המתינו כאן עד לקבלת אדמות לישוב ולעליה על הקרקע והם שהקנו למקום את השם 'גבעת הקיבוצים'.

מתחת לאדמה ממתין מתקן שונה לחלוטין באופיו והרבה פחות פסטוראלי. מעשה שהיה כך היה; בעקבות מאורעות תרפ"ט (שנת 1929), עלה הצורך בנשק לצורכי הגנת הישוב. לימים הלכו צורכי ההגנה והשתכללו עד שעלה הרעיון להכין מאגר תחמושת גדול שבו יוכלו המחותרות להשתמש בעת הצורך. נוסף על השגת ואגירת נשק באופנים שונים הלך ונרקם הרעיון ליצר נשק ותחמושת. ייצור זה, כמו גם עצם ההחזקה בנשק, היו כמובן אסורים מבחינת החוק הבריטי ולכן היה צריך לקיים אותם בחשאי רבה. הנשק שנבחר ליצור היה רובה סטן. הסיבות לבחירתו היו שנחשב קל הן ליצור והן לשימוש. בסך הכל יוצרו בחשאי 4500 רובים – מספר לא מבוטל באותם ימים. אולם רובה ללא כדורים משול למקל של מטאטא, ולכן במקביל ליצור הרובים נדרשה הקמתו גם פס יצור לתחמושת. במסכת מסובכת של תיאומים נשלח לאירופה מתלמד שהצליח להשיג דריסת רגל במפעל תחמושת וללמוד את תהליך הייצור.

במסכת אירועים סבוכה לא פחות נקנו בפולין מכוונות בלתי שמישות ממפעל תחמושת ישן והועברו ברוב תלאות ובחשאי ארצה. הפולנים שלחו הודעה מוצפנת אל הבריטים לעצור את הספינה שנשאה אותן, אולם ההודעה התגלתה לשירות הידיעות העברי והאונייה נדרשה לסטות ממסלולה אל צור. רק כעבור כמה שנים, בשנת 1941 הגיעו המכוונות ארצה וחלפו כמה שנים נוספות בטרם הופעל המכון (בין 1946-1948). מאז הקמת המדינה היה המקום נטוש ועזוב. איש לא דיבר עליו, עד לגילוי על ידי אנשי החברה להגנת הטבע. לימים הוחלט להקים כאן מוזיאון שנחנך בשנת 1987.

יותם יעקבסון

הרצאות, צילום ומתיבה, הדרכה בארץ
ולאורך נתיבי הסחר הקדומים באסיה

אל המפעל גייסו בשנת 1945 גרעין שהמתין לקבלת אדמה ולימים הקים את מעגן מיכאל. במקום, שהיה אז נטוש, נחפר בור גדול שהפך למפעל תת קרקעי ומעליו נבנה מעין יישוב קטן שכלל מאפייה ומכבסה לאנשי רחובות ולבית היולדות הסמוך. גם היישוב היהודי מסביב לא ידע על המפעל. למעט העובדים במקום, איש לא ידע על קיומו של המפעל. מי שפעל במקום והיה שותף לסוד נקרא "בא בבריתו של אברהם אבינו" בעוד כל היתר כונו 'ג'ירפות' ומהם היה צריך להיזהר, כדי לא להעלות את חשדם בשום צורה. במהלך הסיור במקום כיום יכולים גם המבקרים 'לבוא בבריתו של אברהם'. יורדים דרך הפתח הסודי שנמצא מתחת לתנור שבמאפייה אל מפעל התחמושת הנסתר. במפעל שומעים סיפורים רבים על אורח החיים במקום ועל התחבולות שבהן השתמשו העובדים כדי להסוות את המפעל. למשל, הפליז, חומר הגלם לכדורים יובא לארץ במסווה של עטיפות מתכת לשפתונים וכדי ליצור אפקט שיזוף עבור העובדים שטענו כי הם עובדים בשדות מרוחקים, הובאה מנורה מיוחדת, שבחורף גרמה לשיזוף יתר של העובדים. הכדורים עצמם הועברו מהמפעל בכדי חלב גדולים. החליבה נערכה תמיד בלילה ולכן לא הפתיע מידי לראות אנשים מסתובבים עם כדים כבדים. אירוע חמור במיוחד, שאיים על גילוי של המפעל אירע כאשר הלח"י פוצץ רכבת של חיילים בריטיים שעברה ממש בסמוך לגבעה. בין החיילים היו 20 הרוגים ופצועים רבים. עובדי המקום החליטו לסייע בפינוי הפצועים אל הגבעה עצמה. הבריטים, שהיו אסירי תודה על הטיפול המסור בפצועים, לא העלו כל חשד לגבי המתרחש ממש מתחת לרגליהם. בפרוץ מלחמת העצמאות פעל המקום 24 שעות. בסך הכל יוצרו בו למעלה משני מליון כדורי סטן, אלא שבדיעבד הסתבר כי המצרף היחיד שלא היה בו חוסר בראשית המלחמה היה כדורי הסטן.

עודכן בתאריך 30.10.2011

כל הזכויות שמורות ליותם יעקבסון ©